

SULAK ARAZİLERİN KURUTULMASININ DOĞAL AFETLERLE İLİŞKİSİ VE BU AFETLERİN TOPLUM HAFIZASINDAKİ YERİ

Nejla GÜNAY* - Rabia SARIKAYA**

Özet

İnsanoğlu, yüzyıllar boyunca Nil, Fırat, Dicle gibi nehirlerin deltalarında bulunan verimli, sulak arazilerin etrafını kendine yerleşim yeri olarak seçmiştir. Böylece tarımsal üretim ve hayvancılık alanlarında zorluk yaşamamıştır. Nüfusun artması, daha fazla üretime ihtiyaç duyulması, tarımsal alanların azalması gibi sebepler insanların doğaya hükmetme eğilimine girmesine yol açmıştır. Bataklık ve göllerin kurutulması, nehir ve dere yataklarının değiştirilmesi, ormanların yok edilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir.

Türkiye’de de nüfus artışı, ülkeye yapılan kitlesel göçler, tarım arazilerinin yetersiz kalması, sulak alanların sivrisinekler yoluyla bulaşan sıtma hastalığına sebep olması ve hükümetlerin bu hastalığı kökten ortadan kaldırma isteği gibi sebeplerle sulak arazilerin kurutulmasına yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Sulak arazilerin çoğu fay hatları çevresinde çukurda kalıp suyla dolmuş alanlardır. Türkiye’de fayların hareketleri sonucunda oluşan ve coğrafi terim olarak “graben” şeklinde adlandırılan bu şekildeki alanlara Kahramanmaraş-Antakya Grabeni, Gediz Grabeni örnek gösterilebilir.

Türkiye’de bataklıklar ve bazı göllerin kurutulmasıyla ilgili çalışmalara 1930’lu yıllardan itibaren rastlanmaktadır. Bu yıllarda Erzincan ve Çarşamba’da bataklık kurutulması için bazı makinaların alındığı tespit edilmektedir. Gediz ve Kahramanmaraş-Antakya grabenlerindeki bataklıklarla bazı göllerin kurutulma çalışmalarının 1950’li yıllarda hız kazandığı anlaşılmaktadır. Göl ve bataklıkların kurutulmasından sonra elde edilen tarım arazileri çiftçiye 10, 20 ve 40 dönüm şeklinde dağıtılmıştır. Bu arazilerde pamuk, şeker pancarı gibi endüstriyel değeri yüksek ve aynı zamanda su tüketimi fazla olan bitkiler yetiştirilmiştir. Bu durum su kaynakları kesilmiş alanların hızla çölleşmesine, toprağın çatlayıp yanmasına ve bu alanlardaki endemik bitki türleriyle hayvan varlığının yok olmasına sebep olmuştur. Bu da bu bölgelerdeki ekonomik faaliyetlerin

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler ve Türkçe Öğretmenliği Bölümü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, ngunay@gazi.edu.tr

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, erabia@gazi.edu.tr

çeşitliliğinin azalmasını ve beslenme alışkanlıklarının değişmesini beraberinde getirmiştir. Çiftçiler toprak verimsiz hale gelince bu alanları tarım dışı amaçlarla kullanmaya başlamış ve hatta bu arazilerin iskâna açılmasını sağlayıp üzerine çeşitli yapılar inşa etmiştir. Öte yandan yolu değiştirilen sular bazı yerleşim yerlerinde sel ve taşkınlar yaşanmasına yol açmıştır. Sulak arazilerin genellikle faylara yakın yerlerde bulunması da buralarda deprem yaşanması durumunda can ve mal kaybının boyutlarının çok yüksek olmasına sebep olmuştur. Bu gibi doğal afetler yaşandığında yerleşim yerlerinin yerinin değiştirilmesi en çok başvurulmuş çare olmuştur.

Bu çalışma tarih ve biyoloji alanlarında yapılmış disiplinler arası bir araştırmadır. Bilindiği üzere doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında “Ekolojik Planlama” son derece önemlidir. Doğal kaynakların fiziksel – biyolojik – ekolojik yapı özelliklerinin irdelenmesi ve ekolojik hassasiyetlerinin saptanarak risk analizlerinin yerleşim yerlerinin planlama sürecinin öncesinde yapılması hayati önem taşımaktadır. Bu çalışmada, sulak alanların kurutulması, amacı dışında arazi kullanımı gibi doğal ekosistemlere yapılan antropojenik müdahaleler ile yerleşim yerlerinin değiştirilmesinin insanoğluna ve çevreye olan etkileri sebep ve sonuç ilişkisi bağlamında ele alınacaktır. Bu sayede bilinçsizce doğal ekosistemlere yapılan müdahalelerin sonuçlarının devlete ve millete ne gibi külfetler getirdiği ve getireceği üzerinde durulacak, ekolojik dengenin bozulmasının ekonomik, kültürel ve biyolojik sonuçları değerlendirilecektir.

Çalışmada ayrıca yer değiştirmelerin en çok yaşandığı Antakya, Adana, Kütahya, Muş gibi bölgelerin afet geçmişlerinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu çalışma sel, heyelan, deprem gibi konularla ilgili kurumlar için tarihsel veri sağlayacaktır. Doğal afetler sebebiyle göç etmek zorunda kalan veya belirlenen bölgelere iskân edilen insanların yaşadıkları zorluklarla muhtaç duruma düşenlere yapılan yardımlar da ele alınacaktır. Eski dönemlerle ilgili genel bilgiler verilecek olsa da bu çalışma Cumhuriyet dönemiyle sınırlı tutulacaktır.

Çalışmada, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi’nden elde edilen belgeler, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde çıkarılan kanunlar, Resmî Gazete’de yayımlanan hükümet kararları ve çeşitli basın yayım kurumlarının haberleri, biyoloji-ekoloji alanında yazılmış bilimsel kaynaklar ve resmi kuruluşlara ait raporlar kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Planlama, sulak alan yönetimi, doğal afetler, yerleşim yeri, iskân, toplumsal hafıza

THE RELATIONSHIP OF DRAINING WETLANDS WITH NATURAL DISASTERS AND THE PLACE OF THESE DISASTERS IN SOCIAL MEMORY

Abstract

For centuries, mankind has chosen the surroundings of fertile wetlands located in the deltas of rivers such as Nile, Euphrates, and Tigris to settle. Hence, they didn't face any difficulties agriculture and husbandry. Reasons such as an increase in population, needing more production, and the decline in agricultural areas have led people to tend to dominate nature. Drying of swamps and lakes and the changing of river and creek beds, deforestation can be evaluated in this scope.

In Turkey, it is seen that studies are carried out to dry wetlands due to population growth, migrations to the country, insufficient agricultural lands, and mosquitoes causing malaria disease in wetlands. Governments have been trying to remove this disease from bends by drying up lakes. Most of the wetlands are pits around fault lines which are filled with water. Kahramanmaraş- Antakya graben and Gediz graben can be given as examples for such areas which are formed as a result of fault movements in Turkey and they are called graben as a geographical term.

Studies which are made on drying up swamps and lakes in Turkey have been encountered since the 1930's. In these years, it is determined that some machines were purchased for drying of swamps in Erzincan and Çarşamba. It is understood that the drying works of swamps and some lakes in the Gediz and Kahramanmaraş-Antakya grabens gained speed in the 1950's. The agricultural lands obtained after the drying of the lake and swamps were distributed to the farmers as 10, 20 and 40 acres. On these lands farmers produced plants which have high industrial value and high water consumption like cotton and sugar beet. This has led to the rapid desertification of the water resources, cracking and burning of the soil and the extinction of endemic plant species and animal existence in these areas. This has brought about a decline in the variety of economic activities in these regions and a change in eating habits. After the land became unproductive the farmers started to use these lands for non- agricultural purposes even provided that these lands were opened for settlement and built various structures on them. On the other hand, the diverted waters caused floods and overflows in other places. The fact that wetlands are generally located close to faults has caused the loss of life and property to be very high

in case of earthquakes in these areas. When such natural disasters occur, relocating the settlements has been the most resorted solution.

This study is an interdisciplinary research in the fields of history and biology. As it is known, “Ecological Planning” is extremely important in ensuring the sustainability of natural resources. It is vital to examine the physical, biological and ecological sensitivities and to make risk analyses before the planning processes of settlements. In this study the effects of anthropogenic interventions on ecosystems such as the drying of wetlands, land use outside of its purpose, and the effects of changing settlements on human beings and the environment will be discussed in the context of cause and effect relationship. In this way, the burden of the consequences of unconscious interventions on ecosystems to bring the state and the nation and the economic, cultural and biological consequences of the deterioration of the ecological balance will be evaluated.

In the study, it is also aimed to reveal the disaster histories of regions such as Antakya, Adana, Kütahya and Muş where displacements are most common. This study will provide historical data for institutions related to floods, landslides and earthquakes. Aids given to people who have been forced to migrate due to natural disasters or who have been resettled in designated regions will also be dealt with. Although, general information about the old periods will be given this study will be limited to the Republic period of Turkey.

In the study documents obtained from the Republican Archive, laws enacted in the Grand National Assembly of Türkiye, decisions published in the Official Newspaper and news of various press publications scientific sources written in the fields of biology and ecology and reports of official institutions will be used.

Keywords: Ecological planning, wetland management, natural disasters, habitat, settlement, social memory

GİRİŞ

Su kuşları yaşama ortamı olarak uluslararası öneme sahip sulak alanlar hakkındaki Ramsar Sözleşmesi'ne göre sulak alan "*Doğal ya da yapay, sürekli ya da mevsimsel, acı, tatlı veya tuzlu, durgun ya da akan su kütleleri, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde derinliği altı metreyi geçmeyen bataklık, sazlık, turbalık, sulak çayır ve suyla kaplı alanların tümü.*" şeklinde tanımlanmıştır.¹ Sulak alanlar basit olarak; deniz sulak alanları, kıyı sulak alanları, kara sulak alanları ve yapay sulak alanlar olarak sınıflandırılabilir. Bu alanlar; taşkın kontrolü, taban suyu ile buldukları bölgenin su rejiminin dengelenmesi, yağış ve sıcaklık gibi iklim elemanlarıyla atık sulardaki organik ve inorganik maddelerin arıtılmasında olumlu rol oynamaktadırlar.² Türkiye'de 105 sulak alan bulunmaktadır. Ramsar Sözleşmesi'nin imzalanması ile ülkemizdeki uluslararası öneme sahip sulak alanların 14'ü Ramsar alanı (Sultansazlığı, Manyas Gölü, Seyfe Gölü, Göksu Deltası, Burdur Gölü, Kızılırmak Deltası, Uluabat Gölü, Gediz Deltası, Akyatan Lagünü, Yumurtalık Lagünleri, Meke Maarı, Kızıören Obruğu, Kuyucuk Gölü, Nemrut Kalderası) olarak tescillenmiştir. Bunlardan 59'u ulusal ve 32'si mahalli öneme sahip sulak alan olarak tescil edilmiştir.³

Sulak alanların oluşumunda çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Bunlar tektonik hareketler, volkanizma, karstlaşma, akarsu biriktirmesi, dalgaların biriktirmesi, heyelanlar olarak altı madde altında toplanabilir. Ülkemizdeki sulak alanlar daha çok deprem, volkanizma hareketleri ve heyelan gibi yeryüzü hareketlerinin oluşturduğu çanak tiplerine göre sınıflandırılmaktadır.⁴ Tektonik kökenli sulak alanlar, yer hareketleri sırasında, yer kabuğunda meydana gelen kırılmalar ve kıvrılmalar sonucu oluşan çanakların su ile dolması sonucunda ortaya çıkmışlardır. Ülkemizdeki sulak arazilerin çoğu fay hatları çevresinde çukurda kalıp suyla dolmuş alanlardır. Türkiye'de fayların hareketleri sonucunda oluşan ve coğrafi terim olarak "graben" şeklinde adlandırılan bu alanlara Kahramanmaraş-Antakya Grabeni, Gediz Grabeni örnek gösterilebilir. Türkiye'de sulak alanlar

¹ Ramsar Sözleşmesi 2 Şubat 1971'de yapılmıştır. Türkiye 17.05.1994 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan kararla sözleşmeyi kabul etmiştir. <https://www.unesco.org.tr/Pages/577/212/> (Erişim: 13.06.2023).

² Ahu Alev Abacı Bayan, **Doğu Akdeniz Bölgesinde Yer Alan Sulak Alanlarda Oluşan Toprakların Özellikleri, Verimlilik Düzeyleri ve Sorunları**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2016, s. 2.

³ <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/31/Sulak-Alanlar> (Erişim: 04.08.2023).

⁴ Sulak Alanlar Kitabı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s.17.

genellikle ovaların etrafındadır. Ovalar da genellikle tektoniktir ve fay hatlarıyla paralellik göstermektedir. Kuzey Anadolu Fay Hattı⁵ üzerinde İzmit, Sapanca, Adapazarı, Düzce, Bolu, Çerkeş, Kurşunlu, Tosya, Merzifon, Suluova, Taşova, Erbaa, Niksar, Suşehri, Erzurum, Erzincan ve Pasinler ovaları bulunmaktadır. Doğu Anadolu Fay Hattı⁶ üzerinde yer alan ovalar ise Amik, Maraş, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Muş, Varto, Hınıs, Karlıova ve Göynük'tür.⁷ Her iki fay hattı da farklı büyüklüklerde deprem üretmektedir.

Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde tarih boyunca yıkıcı depremler meydana gelmiştir. Mesela 1855 yılında Bursa'yı biri Şubat'ın son günlerinde diğeri de Nisan'da olmak üzere iki deprem vurmuş, ardından da yangınlar başlamıştır. İki felaketi arka arkaya yaşayan kentin büyük bölümünde çok sayıda ev, cami, han, hamam ve kamu binası yok olmuş ve kentin yeniden inşası yıllar sürmüştür. 1894 yılında İstanbul'da ve 1898 yılında Balıkesir'de meydana gelen yıkıcı depremlerin yaralarını sarmak kolay olmamıştır.⁸

Kayıtlardan anlaşıldığına göre Türkiye'de depremselliği en yüksek bölgelerden biri Doğu Anadolu Fay hattı üzerinde bulunan Bingöl, Elazığ, Malatya ile fay hattının ve aynı zamanda Anadolu'nun güney bölgelerindeki Maraş, Antep, Antakya ve Kuzey Suriye'deki Halep'tir. Bu bölgede 431 yılı Nisan ve Temmuz aylarında meydana gelen iki ayrı deprem tektonik hareketlere de yol açmıştır.⁹ Bölgede 29 Kasım 1114 Maraş¹⁰; 13 Ağustos

⁵ Kuzey Anadolu Fay Hattı, 1100 km uzunluğunda, Van Gölü'nden Saros Körfezine kadar tüm kuzey Anadolu'yu keser. Tek bir faydan oluşmaz, pek çok parçadan oluşan fay zonudur. Fay hattında, parçalanmış ezilmiş kayalar, soğuk ve sıcak su kaynakları, gölcükler, traverten oluşumları ve genç volkan konilerine rastlanır. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/deprem_potansiyeli (Erişim: 20.06.2023).

⁶ Doğu Anadolu Fay Hattı, Ölü Deniz Çatlağı'nın kuzey ucunda Maraş Üçlü Bitişi'nden başlayarak kuzeydoğu istikametinde işler ve Karlıova Üçlü Bitişi'nde sona erer ve burada Kuzey Anadolu Fay Hattı ile buluşur. Bkz. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/hizmetler/daf> (Erişim: 20.06.2023).

⁷ Mukaddes Kuluğ, "Türkiye'de Arazi Kullanımının Mekansal ve Zamansal Değişimi", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2023, s. 12.

⁸ Yaron Ayalon, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler**, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 202-207.

⁹ Nicholas, Ambraseys, **Earthquakes in the Mediterranean and Middle East: a multidisciplinary study of seismicity up to 1900**, Cambridge (Athens): Cambridge University Press: Akadimia Athinon, Academy of Athens, Athens 2009, p. 163.

¹⁰ Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean*, p. 282-283.

1822 Antakya¹¹14 Ağustos 1822 saat üçü on geçe Halep ve çevresi¹²; 3 Nisan 1872 Amik Ovası¹³ ve 2 Mart 1893 Malatya¹⁴ depremleri meydana gelmiştir.

Anadolu'nun farklı bölgelerinde meydana gelen yıkıcılığı çok kuvvetli olan depremler sırasında yer kabuğunun hareket etmesi sonucunda hendek benzeri çukurlar meydana gelmiştir. Bu çukurlara doğal su kaynakları ve yağmur sularının dolması sonucunda tektonik göller oluşmuştur. Yeryüzünde büyük depremler meydana geldikçe yeni göller ve bataklık alanların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.¹⁵ Doğu Anadolu fay hattı üzerindeki Erzincan'da 27 Aralık 1939 tarihinde meydana gelen 7.9 şiddetindeki deprem geniş bir alanda hissedilmiş ve bu deprem Erzincan ile Kemah'ı yerle bir etmiştir.¹⁶

Doğu Anadolu fay hattı üzerindeki Varto'da 31 Mayıs 1946 tarihinde deprem meydana geldi. Bu depremden Varto'nun 71 köyü etkilenip zarar gördü. 839 kişi hayatını kaybetti, 349 kişi yaralandı. 3000 bina ağır hasar aldı. Bunun üzerine Bakanlar Kurulunca 22 Mart 1948 tarihinde 1140 mükellefin 1941-1946 yıllarına ait yol vergilerinden 18543 lira 51 kuruş; 1558 mükellefin aynı yıllara ait arazi vergisinden 4578 lira 83 kuruş; 146 mükellefin aynı yıllara ait bina vergisinden 519 lira 9 kuruş; buhran vergisinden 158 lira 29 kuruş ve müdafaa vergisinden 158 lira 29 kuruş olmak üzere toplamı 23958 lira 1 kuruştan ibaret vergilerinin silinmesi kararlaştırıldı.¹⁷

Varto'nun Sönmez ve Taşlıyaka köylerinde 7 Mart 1966 tarihinde deprem meydana gelmesi üzerine hükümetin bazı yerleşimlerin yerini değiştirdiği görüldü. Bu depremden zarar gören Taşlıyaka köyünden ailelerin Varto ilçe merkezindeki Batı Varto mevkiine; Sönmez köyü afetzedelerinin

¹¹ Ambraseys, Earthquakes in the Mediterranean, p. 283-286. Bu deprem Halep Vilayeti'nden ordu için istenen zahirenin gönderilememesine yol açmıştı. Bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA). Hatt-ı Hümayun (HAT). 384/20617 (H. 11.04.1237).

¹² BOA. Cevdet Dâhiliye (C. DH). 295/14706 (H. 29.07.1238); BOA. HAT. 386/20674 (H. 28.11.1237); BOA. HAT. 534/26272 (H. 20.01.1238). Bu depremde 20 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği gelen haberler arasındaydı. Bkz. BOA. HAT. 753/35560 (H. 29.12.1237).

¹³ Ambraseys, Earthquakes in the Mediterranean, p. 732-733.

¹⁴ BOA. Yıldız Arşivi Hususî Evrakı (Y.A.HUS). 285/55 (H. 20.05.1311); BOA. Y. A. HUS. 286/11 (H. 01.06.1311); BOA. Y. A. HUS. 286/94 (H. 12.06.1311). Malatya'ya devlet tarafından yapılan yardımlar için bkz. BOA. Babiâli Evrak Odası (BEO). 166/12379 (H. 17.08.1310).

¹⁵ <https://www.goller.gen.tr/tektonik-goller.html> (Erişim: 20.06.02023).

¹⁶ Cumhuriyet, 28 Birincikanun 1938, s. 1.

¹⁷ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) (30.18.1.2). (Yer Bilgisi): 116-22-2.

de Atatürk mahallesine yerleştirilmeleri kararlaştırıldı.¹⁸ Varto'da 19 Ağustos 1966 tarihinde meydana gelen deprem sonucunda beş köyün yerinin değiştirilmesi kararlaştırıldı.¹⁹ Batı Anadolu Bölgesi de deprem üreten diri faylarla doludur. Kütahya'nın Gediz ilçesinde 28 Mart 1970'te deprem meydana geldi. Hükümet 5 Ağustos 1970'te bu depremde Yüğlük köyünde zarar gören 83 ailenin Altıntaş ilçesi Dumlupınar bucağına yerleştirilmesini kararlaştırdı.²⁰

Sulak alanların bulunduğu bölgelerin kendine özgü ekonomik, kültürel ve sosyal yapıları vardır. Bu bölgelerde balıkçılıktan sepet örücülüğüne, hayvancılıktan tarıma geniş iş imkânları bulunmaktadır. Bu da sulak alanlarda nüfus yoğunluğunun artmasına sebep olmaktadır. XIX. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren Çukurova bataklıklarının kurutulup elde edilen arazilerde pamuk yetiştirilmesiyle ilgili projeler sık sık gündeme gelmişse de ekonomik imkânsızlıklar başta olmak üzere çeşitli sebeplerle bu projelerin çoğu hayata geçirilememiştir.²¹

Bu çalışmada; sulak alanların önemi, Cumhuriyet Döneminde sulak alanlarla ilgili politikalar, bu alanların kurutulmasının sonuçları ve doğal afetlerle ilişkisi disiplinler arası bir yaklaşımla incelenecektir. Ayrıca sulak alanların korunması ve yönetimi konusunda önerilerde bulunulacaktır.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE SULAK ALANLARLA İLGİLİ POLİTİKALAR

Cumhuriyet'in ilân edilmesinden sonra salgın hastalıklardan biri olan sıtma ile mücadele edildi. Bunun için hastalığın kaynağı olduğu düşünülen bataklık ve sulak alanların kurutulması yoluna gidilmekte ya da bazı köylerin ahalişi başka bölgelere nakledilmekteydi. Ancak ahaliyi nakledecek yer bulmak oldukça güçtü ve bu masraflı bir işlemdi. 1925 yılında Konya'nın Beyşehir kazasına bağlı etrafı sazlık ve bataklıkla çevrili Çiftlik, Kıstıfan, Akburun ve Hozri köyleri halkı sıtma ile mücadele bütçesi kullanılarak başka yerlere nakledilmişti.²² Birçok vilayet yöneticisi sıtmaya sebep olduğu ve tarım arazisi olabilecek yerleri işgal ettiği gerekçesiyle bataklıkların kurutulmasını talep etmekteydi. Bunun üzerine hükümet, 1925

¹⁸ 3 Şubat 1970 tarihli karar için bkz. BCA. 30.18.1.2: 246-10-1.

¹⁹ 15.09.1966 tarihli Bakanlar Kurulu kararı için bkz. BCA. 30.18.1.2: 199-64-20.

²⁰ BCA. 30.18.1.2: 255-59-6.

²¹ Şenay Atam, *Osmanlı Devleti'nde Nafia Nezareti*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde 2015, s.426-427.

²² BCA. (Muamelat Genel Müdürlüğü: 30.10.0.0): 68-450-9 (20.08.1925).

yılında bataklıkların durumunu incelemek üzere bir komisyon kurdu.²³ 1925 yılında Ergene vadisindeki bataklıkların kurutulması için çalışmalar başlatıldı.²⁴ Aynı yıl Adana'nın Kurtuluş Bayramı törenlerine katılmak üzere bölgeye gittiklerinde ahalinin sıtma ve su baskınları sebebiyle mağdur olduğunu gören Karahisarışarki mebusu Ali Sururi Efendi ve altı arkadaşı Tarsus'un güneyindeki bataklığın kurutulması ve Seyhan Nehri'nin Tarsus yönüne set yaptırılması konusunda önerge verdi.²⁵ İzmir'in Selçuk ilçesi yakınlarındaki Cellat Gölü'nün taşkınlarla yol açıp sıtmanın kaynağı olması sebebiyle 1931 yılında kurutulması gündeme geldi.²⁶ İslahiye'deki bataklıkların kurutulması işini yerelden ameleler bulmak suretiyle masrafsızca halleden Cebelibereket Valisi Ziya Bey'e 20 Temmuz 1931'de Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekili S. Refik tarafından takdirname verildi.²⁷

1935 yılında Erzurum'un içme suyu hakkında Nafia Vekâleti tarafından hazırlanan bir raporda buradaki bataklıklarla ilgili şu bilgi verilmektedir:²⁸ *“Erzurum ovasında iki bataklık mevcuttur. Bunlardan Köse Mehmet önündeki bataklık kenardaki kaynaklardan ve sathı maillerden gelen suların teşekkül etmektedir. Karasu bataklığı ise Karasuyun mecrasının bozulmasından ve ahalinin çayır sulamak amacıyla mecrayı tahrip etmesinden kaynaklanmaktadır. Bunların ıslahı için Köse Mehmet bataklığında bir kuşaklama kanalı ile menba sularının tamamını Karasu deresine vermek icap eder. Karasu bataklığının ıslahı için Karasu deresi yatağının temizlenmesi gerekir.”*

Türkiye'de sulak alanların yok edilmesi; sıtma hastalığını azaltmak amacıyla ülke mıntikalara bölünerek bataklık, sazlık ve durgun su alanları gibi yerlerin kurutulmasıyla başlatılmıştı. 1925-1932 yılları arasında Sıtma Mücadele Kanunu çerçevesinde çeşitli sıtma bölgelerinde 32.903 adet bataklık kurutuldu.²⁹ Zaman içerisinde sulak alanlar tarım arazisi açma amacıyla kurutulmaya başlandı. Çorak araziler üzerinde kurulan köylerde halk yer değiştirme talebinde bulunmakta bu da arazi ihtiyacını

²³ BCA. 30.10.0.0: 158-109-1 (24.01.1925).

²⁴ BCA. 30.10.0.0: 158-109-2 (21.02.1925).

²⁵ BCA. 30.10.0.0: 7-41-5 (01.02.1925).

²⁶ *Halkın Sesi*, Beşinci Sene, No: 2458, 29 Nisan 1935.

²⁷ BCA. 30.10.0.0: 158-109-10 (20.09.1932).

²⁸ BCA. 30.10.0.0: 157-106-14.

²⁹ Ebru Aşkın Eşgibay, *Türkiye'de Sıtma Hastalığı İle Mücadele Faaliyetleri (1925-1950)*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sinop 2019, s. 55.

artırmaktaydı.³⁰Bunun sonucunda Amik, Gâvur, Emen, Ladik, Avlan, Suğla, Kestel, Efteni ve Simav gölleri kurutuldu. Bunun yanı sıra Sarısu, Karagöl, Aynaz ve Karasaz bataklıkları gibi birçok bataklık kurutuldu. XX. yüzyıl boyunca Türkiye sınırlarında kurutulan sulak alan 1.300.000 hektardır.³¹

1937 yılında sanayi kolları için ucuz ve bol hammadde temin edip köylünün yetiştirdiği mahsulü kuraklıktan kurtarmak ve mevsimsiz yağın yağmurlar sebebiyle taşan nehir ve dere mecralarını ıslah ederek yetiştirilen ürünlerin zarar görmesini engellemek amacıyla nehir, ırmak, göl, dere, çay ve kollarında sulama yapılması, bataklıkların kurutulması ve imarı konularını ele alan bir kanun taslağı hazırlandı. Kanun taslağında yer alan bölgeler şu şekildedir: Orta ve Batı Anadolu'nun sularından tamamen faydalanmak üzere şimdiye kadar çalışılan havzalardan başka ve bilhassa Marmara havzasında Susıgırlık ve tabileri; Ege Denizi havzasında Bakırçay, Gediz, Kumçayı ve Büyük Menderes nehirleri; Adana havalisinde Seyhan, Ceyhan, Berdan; Silifke'de Göksu; Malatya havalisinde Horata, Tohma ve Derme; Karadeniz havzasında Yeşilirmak ile tabilerinden Çekerek, Tersakan, Kelkit ırmakları; Orta Anadolu'da Porsuk, Sakarya ve tabileri; Konya'da Sille ve Niğde'de Gebere Deresi ile bunların münasebeti bulunan göl, nehir, dere, çay ve kollarında sulama yapılması, bataklıkların kurutulması ve hasarların engellenmesi gibi yapılacak bilimum su işlerine beş sene içinde 31 milyon lira ayrıldı.³²

Sıtma ile mücadele ve tarım arazisi açma amacıyla bataklık kurutma çalışmalarının 1940'lı yıllarda da sürdürüldüğü ve anavatana yeni katılan Hatay vilayetindeki Amik Ovası bataklıklarının kurutulmasının da gündeme alındığı anlaşılmaktadır. Ancak devam eden II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'de yarattığı ekonomik sonuçlar fiyat istikrarsızlığına sebep olmuştu. İhaleye katılan olmaması üzerine Bakanlar Kurulu 8 Temmuz 1942'de yaptığı toplantıda “*Amik Ovası bataklıklarının kurutulmasıyla*” ilgili işin ihalesinde yazan fiyatta %15 oranında azalma ya da artış görülmesi durumunda yeni rayiç bedelleri göz önüne alınarak fiyatların yeniden belirlenmesine dair bir karar aldı.³³ İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de iş amaçlı ya da askerî

³⁰ Bu konuyla ilgili Kozan'a bağlı Kabaktepe köyü halkının Koyun Evi denen bölgeye nakledilip iskân edilmesi hakkındaki 25.06.1937 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı için bkz. BCA. 30.18.1.2: 76-60-3.

³¹ Vedat Çalışkan, “Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, S 41, Yıl: 2003, s. 100. Semir Köklü, *Sulak Alanların Tarımsal Amaçlı Kullanılmasının Yarattığı Çevre Sorunlarının Amik Gölü Örneğinde İrdelenmesi*, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010, s. 3.

³² Kanun taslağı için bkz. BCA. 30.10.0.0: 156-96-12. (06.02.1937).

³³ BCA. 30.18.1.2: 99-58-7.

SULAK ARAZİLERİN KURUTULMASININ DOĞAL AFETLERLE İLİŞKİSİ VE BU
AFETLERİN TOPLUM HAFIZASINDAKİ YERİ

sebeplerle yoğun göç hareketleri olması sıtma hastalığının birçok bölgeye taşınmasına yol açtı. Bunun üzerine hükümet ülkeyi iki mıntıkaya ayırarak kapsamlı bir sıtmayla mücadele programı uyguladı. Sıtmanın en çok görüldüğü yerler; Trabzon, Ordu, Samsun, İzmit, Çanakkale, İzmir, Aydın, Menteşe, Denizli, Antalya, Silifke, Mersin, Osmaniye, Hatay, Maraş ve Mardin illeriydi. Sıtmayla mücadele amacıyla 1939-1945 yılları arasında 204.729 dekar bataklık kurutuldu.³⁴

1940'lı yıllarda yeni kurulan sanayi tesislerinin etrafındaki bataklıkların da kurutulması konusunun tartışıldığı tespit edilmektedir. Bu fabrikaların kurulduğu bölgelerde memur ve işçiye ihtiyaç duyulması nüfus artışına yol açmıştır. Askeri fabrikaların kurulduğu Kırıkkale'de kısa sürede nüfus 17-18 bin kişi artmış, fabrikalarda çalışan işçi sayısının 12 bini aştığı belirlenmişti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Kırıkkale'deki fabrikaları ziyaret ettiği sırada işçilerden bazılarının sıtmaya tutulduğunu öğrenmiş ve bunun üzerine fabrika çevresindeki bataklıkların kurutulmasını emretmişti. Yapılan incelemeler sonucunda Anasü deresinin ıslahı kararlaştırıldı.³⁵ Kızılırmak mecrasının ıslah edilmesi de bu kapsamda düşünülen tedbirler arasındaydı.³⁶

11 Haziran 1945'te "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"nun çıkarılmasından sonra sulak alanlar tarım arazisi elde etme amacıyla da kurutulmuştur.³⁷ Öte yandan aşırı yağışlar sonucunda yaşanan sel ve su baskını felaketleri de sulak alanların kurutulması konusunun gündem oluşturmasına zemin hazırlamaktaydı. Mesela Çukurova'da Misis bucağının yanındaki Havraniye Köyünde Ceyhan Nehri'nin sol sahilindeki bataklık ile nehir aşırı yağışlar sonucunda 3.5 metre yükselmiş ve bataklık sınırını genişletip 10 bin dekar ekili araziye büyük zarar vermesine yol açmıştı. Bunun üzerine Havraniye Köyü İhtiyar Heyeti 30 Nisan 1948'de bataklığın kurutulması taleplerini doğrudan Bayındırlık Bakanlığına bir telgraf çekmek suretiyle iletti.³⁸

³⁴ İsmail Çakırçoban, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.24, 58.

³⁵ BCA. 30.10.0.0: 177-223-11 (10.12.1941).

³⁶ BCA. 30.10.0.0: 177-223-13 (28.02.1942).

³⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6032.pdf> (Erişim: 13.06.2023).

³⁸ BCA. 30.10.0.0: 158-112-16 (07.05.1948).

AMİK, GÂVUR EMEN, MİZMİLLİ GÖLLERİ VE BATAKLIKLARIYLA ORTA ANADOLU’DA BAZI SULAK ALANLARIN KURUTULMASI

Maraş Milletvekili Emin Soysal 15 Nisan 1947’de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sözlü soru önergesi vererek Maraş’ta kurutulması planlanan yerlerin durumunu sordu:³⁹

“Maraş merkez ilçesiyle Pazarcık ilçesinin birçok köyünün üzerinde kurulduğu Maraş Ovası’nı kaplayan Aman, Gâvur, Kumaşır ve Gölbaşı bataklıklarının kurutulması yönünde geçen yıllarda gereken etütler ve tetkikler yapılmıştı. Bu bataklıkların buldukları alanla tesir sahaları 400.000 dekardan fazladır.

Gerek milli servet gerek sağlık yönünden kurutulmaları zaruri ve elzem olan kısmen etütleri de yapılmış bulunan bu işe ne vakit başlanacaktır?”

Maraş’taki Gâvur Gölü ile çevredeki diğer göllerin, bataklıkların kurutulup akarsuların ıslah edilmesi konusu 1950-1951 yıllarında Bulgaristan ile yaşanan göçmen krizi sonrasında hızlandırılmıştır. Bu dönemde Bulgaristan’dan Türkiye’ye 154.393 kişi göç etti. Göçmenlerin çoğu 44 ilde halkın yanına yerleştirilmiştir. Devlet dağlık bölge olması ve Sovyet sınırına yakınlığı sebebiyle Doğu Anadolu’yu iskân bölgesi dışında tutmuştur. Göçmenler Karadeniz’de Ordu’dan başlayarak Erzincan, Tunceli, Elazığ, Malatya ve Maraş’ı içine alan güneyde Hatay’ın doğusundaki Türkiye-Suriye sınırına kadar uzanan bölgenin batısına yerleştirilmiştir. Bakanlar Kurulu’nun 16 Nisan 1951’de aldığı karar uyarınca bütün göçmen ailelerine bir ev ve tarla verilmesi kararlaştırılmıştı. Yeterli miktarda arazi temin edilmesi amacıyla bataklıkların kurutulması yoluna gidilmiştir.⁴⁰

Amik Gölü’nün kurutulmasına 1950’lerin ilk yıllarında başlanmış ve bu 1960’a kadar devam etmiştir. Öncelikle gölü besleyen akarsular ve bataklıklar kurutulmuştur. Ovadaki bataklıklar kurutulurken göl suyunu tutacak setler inşa edilmediği için taşkınların artarak devam ettiği görülmüştür. Amik Gölü’nün fazla sularını Asi Nehri’ne taşımakta yetersiz

³⁹ BCA. 30.10.0.0: 8-50-25.

⁴⁰ Engizek, “Maraş Bataklıkları Hakkında”, 1/5/1947, s. 5; Kahraman Yurt, “Türkiye’deki bataklıkların kurutulması”, 7 Temmuz 1953, S 895, s. 1. Ayrıca bkz. Nejla Günay, *Aşiretler, Muhacirler, Mübadiller ve Mültecilerin İskânı*, Yeditepe 2021, s. 279.

kalan Küçük Ası Çayı 1956-1957 tarihleri arasında yapılan çalışmalarla genişletilip derinleştirilmiştir.⁴¹

Bataklıkların kurutulmasıyla elde edilen arazilerde sulu pamuk tarımı yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu işlem sulama sezonunda drenaj kanallarıyla göle ulaşan su miktarının her geçen yıl azalmasına sebep olmuş, bu da gölün tamamen kurutulması fikrini beraberinde getirmiştir. 1973 yılında başlayan Amik Gölü'nü kurutma çalışması 1975 yılında tamamlanmıştır.⁴² Gölün kurutulmasından sonra bölgenin iklimiyle sıcaklık dengesi değişmiş ve havzada su sıkıntısı yaşanmaya başlamıştır. Bu yüzden çiftçiler yer altı sularını kullanmış bu da su seviyesinin yaklaşık 500 m derinliğe gerilemesine yol açmıştır. 2008 yılında su sıkıntısı çekilmesi üzerine hükümet ikinci ürün ekimini yasaklamıştır. Bunun üzerine bölgede kaçak su kuyuları açıldığı görülmüştür.⁴³

Tarım alanı elde etmek amacıyla 1951 yılında kurutma çalışmaları başlatılan Gâvur Gölü 1966 yılında tamamen kurutulmuştur. Kurutma işlemlerinden Orta Anadolu Bölgesi de nasibini almıştır. Kırşehir'in kuzeydoğusunda yer alan yaklaşık 7800 hektar alana sahip olan Seyfe Gölü besleyen alanlarıyla birlikte kurutulmuştur. Öte yandan 1969-1993 yılları arasında kapladığı alan yaklaşık %50 küçülen Akşehir Gölü günümüzde tamamen kurumak üzeredir. Hotamış ve Sultan sazlıkları da aynı durumdadır.⁴⁴

Sulak araziler çevresinde sık sık su taşkınları olması kurutma işlemleri için yeni bir gerekçe olmuştur. 1952 yılı ilkbaharında Amik Gölü'nün taşması yüzünden Hatay merkeze bağlı 12, Reyhanlı kazasına bağlı 11 köydeki çiftçiler mahsullerini kaybettiler. Bunun üzerine çiftçilerin tohumluk ihtiyacının karşılanması için 150 ton ak darı tohumunun Ziraat Bankasınca kendilerine faizsiz ve veresiye olarak temin edilmesi 25 Mayıs 1952 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırıldı.⁴⁵ Öte yandan su baskınlarında sürekli zarar gördüğü belirlenen Hatay'ın Hassa ilçesinin

⁴¹ Çalışkan, **Amik Ovası ve Amik Gölü**, s. 111; Köklü, **Sulak Alanların Tarımsal Amaçlı**, s. 14.

⁴² Köklü, **Sulak Alanların Tarımsal Amaçlı**, s. 14-15.

⁴³ Çalışkan, **Amik Ovası ve Amik Gölü**, s. 103.

⁴⁴ Funda Varnacı, **Kurutulan Amik Gölü'nün Yöresel Ekosistem Üzerindeki Etkileri**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Balıkesir 2008, s. 8.

⁴⁵ **BCA**. 30.18.1.2: 129-43-8.

Aktepe bucağına bağlı Güvenç köyünün yerinin köy sınırı dışında Akbayır mevkiine taşınmak suretiyle değiştirilmesi kararlaştırıldı.⁴⁶

1950’li yıllarda kurutulan bataklıklardan elde edilen araziler topraksız köylülere dağıtıldı. Silifke bataklığı da kurutulan yerler arasındaydı. Kurutma sonrasında 82 hektar arazi elde edilmişti. Bu arazinin 20 hektarının Mal Müdürü Mahir Ethem Babaoğlu’na verilmesi şikâyet sebebi oldu ve bu arazinin topraksız köylüye verilmesi talep edildi. Ancak Tarım Bakanlığı bu talebi uygun bulmayıp dağıtılacak 60 hektar arazi daha bulunduğunu bu arazilerin topraksız köylülere verileceğini belirtti.⁴⁷ Sulak alanların kurutulması kararları alınırken şüphesiz geçerli gerekçeler vardı. Ancak bunun sonuçlarının ne olacağını değerlendirilmediği, bu yönde bir araştırma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Sulak alanların kurutulmasıyla ilgili olumsuz sonuçlar 15-20 yıl içinde kendini göstermeye başlamıştır.

SULAK ALANLARIN KURUTULMASININ SONUÇLARI VE TOPLUM HAFIZASINDAKİ YERİ

Türkiye’deki önemli sulak alanlarının mevcut durumları irdelendiğinde birçoğunda su seviyelerinin azaldığı görülmektedir. Ayrıca özellikle 1950 ve 1975 yılları arasında yapılan kurutma çalışmaları neticesinde Amik Gölü, Hotaymış ve Gâvur Gölü Bataklığı, Avlan, Suğla Gölleri gibi sulak alanlar ne yazık ki ortadan kaldırılmıştır. Sulak alanların kurutulmasının pek çok olumsuz sonucu vardır. Kurutma faaliyetleri bölgenin hidrografya, toprak özellikleri, mikroklima, flora-fauna ile ekonomik faaliyetlerinde değişim meydana getirmektedir.

Amik Gölü kurutulmadan önce Ölü Deniz Dönüşümünün en kuzeyindeki Amik Ovası’nın merkezinde bulunuyordu. Sel dönemlerinde genişleyen göl 300-350 kilometrekarelik bir alana sahipti ve etrafında geniş bataklıklar vardı. Kurutma faaliyetleri sırasında toplam 20000 hektar tarım alanı elde edilmiştir. Ancak ovanın su rejimi bozulmuştur. Kurutma öncesinde 1-2 m derinlikte olan arazideki taban suyu seviyesi, kurutma sonrasında rezervin azalması ve her yıl rezervden daha fazla suyun kuyularla çekilerek tüketilmesi sonucunda 250-300 m derinliklere düşmüştür. Bu durum taban suyundan beslenen birçok bitki çeşidinin kurumasına neden olmuştur. Taban suyunun çekilmesi sonucunda organik topraklar kurumuş ve toprak yüzeyinde derin çatlaklar oluşmuştur. Özellikle de yaz aylarında

⁴⁶ BCA. 30.18.1.2: 129-61-5.

⁴⁷ BCA. 30.10.0.0: 81-532-21F (04.12.1950).

meydana gelen taban suyunun çekilmesi, göl alanında bulunan ve uzun bir jeomorfolojik süreç sonucunda oluşan turbaların yok olmasına neden olmuştur.⁴⁸ Amik Gölü'nün kurutulması sonucu göl tabanında kil içeriği yüksek, yoğun canlı kabukları bulunan göl dibi sedimenti ortaya çıkmıştır. Bu sediment toprak karakterinde olmadığı için de tarıma elverişli değildir.⁴⁹ Bölge toprakları bitki gelişimi için pek uygun olmayan orta alkali sınıftadır. Buna topraktaki yüksek kireç oranı, tarımsal faaliyetler sonucu ortaya çıkan atıkların ayrışabilmesi için gerekli koşulların oluşmaması gibi sorunlar da eklenince toprak verimi azalmaktadır. Amik kurutma işlemi sonrasında gölü besleyen Sarısu bataklığının bulunduğu alandaki turbalar yanarak 1-1.5 m kül tabakası oluşmasına ve toprağın yanmasına sebep olmuştur.⁵⁰ Bu olumsuzlukların benzeri Gâvur Gölü'nün kurutulması neticesinde de görülmüştür. Gâvur Gölü kurutma işlemi başladıktan sonra su seviyesinin düşüp sıcaklığın artmasıyla birlikte susuz kalan topraklarda çatlaklar oluşmakta ve bu çatlakların arasına oksijen dolmasıyla toprak yanmaktadır. 1967 yılında Gâvur Gölü kurutma sahasında bulunan 846 hektarlık alan yanmıştır.

Amik Gölü'nün kurutulması öncesinde, yağışların az olduğu dönemlerde göl suyu çekilince ortaya çıkan çayır alanlarda ve tarım alanlarında hasat sonrası kalan tarım atıklarının olduğu bölgelerde otlak hayvancılığı yapıldı. Gölün kurutulması sonrasında otlak alanlar tahrip olduğundan daha masraflı olan besi hayvancılığı yapılmaya başlanmıştır. Kurutma öncesinde bataklık arazideki saz ve kamışlar ev yapımında, hasır, sepet vb. eşya yapımında ve yakacak olarak kullanılırdı. Aynı zamanda saz ve kamışlar yurt dışına ihraç edilirdi. Kurutma sonrasında göl çevresinde yer alan adi kamış (*Phragmites communis*), yalancı kargı (*Erianthus strictus*), okluotu (*Imperata cylindrica*) gibi kamış türleri, saz türleri, çeşitli yosunlar, bazı çalı türleri ortadan kalkmıştır.⁵¹ Kurutma sonrası bölgeye devedikeni (*Alhagi*) gibi tuza toleransı geniş olan halofitler yerleşmiştir. Kurutulma öncesinde Amik Gölü ve çevresindeki Asi, Karasu, Afrin gibi akarsularda yılan balığı (*Anguilla anguilla*), sazan (*Cyprinus carpio*), yayın balığı (*Silurus glanis*) avcılığı en önemli ekonomik faaliyetlerden biriydi. Hatta

⁴⁸ Köklü, *Sulak Alanların Tarımsal*, s. 16.

⁴⁹ Aysel Güzelmansur ve Muzaffer Yücel, "Amik Ovası ve çevresinin sürdürülebilir alan kullanım planlaması", *Ç.Ü. Fen Bilimleri Dergisi*, 29/2013: 70-79.

⁵⁰ Abacı Bayan, *Doğu Akdeniz Bölgesinde*, s. 34, 22.

⁵¹ Hüseyin Korkmaz, "Antakya-Kahramanmaraş graben alanında kurutulan sulak alanların (Amik Gölü, Emen Gölü ve Gâvur Gölü bataklığı) modellerinin oluşturulması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/2008, s.19-37.

avlanan balıklar Ortadoğu ülkelerine ihraç edilmekteydi. Kurutulma sonrasında göl ve çevresindeki sulara Tatlısu kefali (*Leuciscus cephalus*), İnci balığı (*Alburnus alburnus*), Taş ısiran (*Alburnus coeruleus*), Sivrisinek balığı (*Gambusia affinis*), Afangus balığı (*Aphanius fasciatus*), Çöpçü balığı (*Orthrias insignis*), Tırsı (*Alosa fallax nilotica*), Gördek Balığı (*Rutilus tricolor*), Bıyıklı balık (*Barbus capito*), Sis balığı (*Aspius vorax*), Yapışkan balık (*Garra variabilis*), Beni balığı (*Cyprinion macrostomus*) gibi balık türleri bu bölgelerde yok olmuştur.⁵²

Türkiye bulunduğu coğrafi konum nedeniyle Afrika-Avrupa ve Afrika-Asya doğrultusunda göçmen kuşların göç yolları üzerinde bulunmaktadır. Bazı türler Türkiye üzerinden uçarak üreme alanlarına ulaşırken, bazı türler de kışı Türkiye’de geçirmektedir.⁵³ Amik Gölü de Asya ve Avrupa’dan Afrika’ya göç eden kuşların göç yolu üzerinde bulunmaktadır. Güneye inen kuş sürüleri Amik Gölü üzerinde dinlendiklerinden bu alanın kurutulmasıyla önemli bir kuş konaklama alanı ortadan kalkmıştır. Konaklayacak alan bulamayan su kuşları göç sırasında dinlenmeden yollarına devam ettikleri için toplu kuş ölümleri meydana gelmektedir. Kuşların sayısının azalması, bu kuşların besin olarak kullandığı böcek, kurbağa ve farelerin sayısının artmasına neden olmaktadır. Bu tarım zararlıları da sulak alanların çevresindeki tarım arazilerine zarar vermektedir. Amik Gölünün kurutulmasıyla da ülkemizde sadece Amik Gölü’nde yaşayan, Afrika’nın ve Asya’nın ender kuşlarından olan Yılan boyun (*Anhinga rufa*) tamamen yok olmuştur.⁵⁴

Sulak alanlar yağış rejimini düzenlemektedir. Bu alanlar aşırı yağışlarda suyu adeta bir sünger gibi emerek su taşkınlarını ve sebep olacağı yıkıcı etkileri önlemektedir. Ancak bu alanlar kurutulup amacı dışında kullanıldığında su taşkınları önlenememektedir. Amik Gölünün kurutulmasıyla bölgenin mikro klima özellikleri de değişmiştir. Kurutma öncesi ve sonrası dönemlerde aylık ortalama sıcaklıklar karşılaştırıldığında büyük farklılıklar olduğu ve yağış düzeninin değiştiği belirtilmektedir. Amik Gölü nem oranını yükselterek sıcaklık ve yağış olmak üzere bölgenin iklimi üzerinde olumlu etkiye sahipti. Kurutma öncesi göl üzerindeki nem,

⁵² Yalçın Şükran, “Asi Nehri ve Bağlı Suların Balık Faunası”, IX. Ulusal Su Ürünleri Sempozyumu, Isparta 1997.

⁵³ Ayşegül Er, **Uyuz Gölü’nde Çevresel DNA ile Bıyoçeşitlilik Tesbiti: Göçmen Kuşlar Modeli**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019, s.2.

⁵⁴ Vedat Çalışkan, **Amik Ovası’nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002, s. 84.

denizden gelen nemli hava ile birleşerek doyma noktasına ulaşmakta ve uzun süreli yağışlara yol açmaktaydı. Kurutma sonrasında ise denizden gelen nem, eski göl alanında uzun süre doyma noktasına ulaşmadan havada asılı kalmıştır. Bu da kısa süreli ve ani sağanak yağışların, taşkın ve sellerin oluşmasına neden olmuştur. Hâlbuki Amik Gölü'nün kurutulmasının sebeplerinden biri de taşkınların önlenmesidir. Eski göl alanı doğal olarak ovanın en düşük kotunda yer aldığından taşkınlar önlenememiştir. Ani sağanak yağışlardan kaynaklı su denize gittiği için de ovanın taban suyuna katkısı olmamaktadır.⁵⁵ Amik Ovası'nda çiftçiler kuraklıkla boğuşmaktadır.

Kurutulan Amik Gölü'ne çok yakın bir yerde Serinyol-Antakya-Samandağ aktif fay hattı üzerinde inşa edilen havaalanının zemini balçık durumundadır. Aşırı yağışların olduğu dönemlerde Amik Ovası'nın sular altında kalmasıyla birlikte ovanın ortasında bulunan Hatay Havalimanı da defalarca sular altında kalmıştır.⁵⁶ Ayrıca 20 Şubat 2023 tarihinde Türkiye saati ile 20:04'te merkez üssü Hatay Yayladağı olan Mw6.4 büyüklüğündeki deprem sonrasında Hatay'da havalimanı pistinde enine doğru yarıklar oluşmuştur.⁵⁷

Amik Gölü'nün kurutulması sonrası bölgedeki hidrografik durumun değişmesine bağlı olarak nüfusun yerleşimi de değişmiştir. Kurutulma öncesi bataklık çevresinde bulunan mahalleler, kurutulma sonrası büyüyerek köy durumuna gelmiş bölgede yerleşim alanı genişlemiştir. Günümüzde Hatay ilinin en büyük ilçesi olan Antakya hem Asi Nehri'nin doğusunda, hem batısında hem de kuzeydeki Amik Ovası tabanında, 80-200 m yükselteleri arasında bulunmaktadır. Antakya'nın büyük bir bölümü graben tabanındaki dolgu alanları üzerinde yer alır. Zemini kumlu killi siltli olarak ifade edilen alüvyonların oluşturduğu Kuvaterner materyallerini içermektedir.⁵⁸ Zeminler; tektonik, litolojik, jeomorfolojik ve hidrojeolojik özelliklerine göre olası bir depremde gösterecekleri dayanıklılığa göre en zayıf, zayıf, az sağlam, orta derecede sağlam ve sağlam zeminler şeklinde sınıflandırıldığında, Antakya ve çevresindeki yerleşmelerin daha çok en

⁵⁵ Varnacı, **Kurutulan Amik Gölü'nün**, s. 82.

⁵⁶ Hüseyin Korkmaz ve Mehmet Gürbüz, "Amik Gölü'nün Kültürel Ekolojisi", **Marmara Coğrafya Dergisi**, 0 (17)/2008, s.1-26; Çalışkan, **Amik Ovası** ve, s. 116-117.

⁵⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/depremden-zarar-goren-hatay-havalimani-hizmet-vermeye-basladi/2817037> (Erişim: 07.08.2023).

⁵⁸ Süleyman Gücek, Kamil Bekir ve İsmail Zorluer.; "6 Şubat 2023 Depremleri Sonrası Zemin Büyütmesi ve Sıvılaşma Gerçeği: Antakya, Gölbaşı, Türkoğlu Örnekleri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, 23 (3), 2003, s. 740-752.

zayıf ve zayıf zeminler üzerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Horst denilen anakaya özelliğindeki zeminler üzerinde yerleşme azdır.⁵⁹

Antakya-Kahramanmaraş graben alanı, sol yanal atımın egemen olduğu Ölü Deniz ve Doğu Anadolu Faylarının denetiminde gelişen özel koşullarda oluştuğundan Antakya ve yakın çevresi özellikle aktif Ölü Deniz Fayı'nın etki alanında bulunur. Ölü Deniz Fayı, Yayladağ'ın doğusundan gelerek Amik Ovası içinde sonlanmaktadır. Bu yüzden bölge geçmişte de birçok yıkıcı depreme maruz kalmıştır. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye saati ile 04:17'de ve 13:24'te merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan Mw7.7 (odak derinlik=8,6km) ve Mw7.6 (odak derinlik=7km) büyüklüklerinde iki deprem meydana gelmiştir. 20 Şubat 2023 tarihinde de Türkiye saati ile 20:04'te merkez üssü Hatay Yayladağı olan Mw6.4 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. 06 Şubat ve 20 Şubat 2023 depremleri sonrasında 11 ilde 50 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, yarım milyondan fazla bina yıkılmış ya da ağır hasar almış ve önemli maddi kayıplar oluşmuştur. Söz konusu depremde özellikle sulak alanların kurutulması sonucu yerleşime açılan bölgeler daha fazla zarar görmüştür.⁶⁰

Kurutulan göller aynı zamanda ülkenin su rezervinin azalması anlamını taşımaktadır. Ülkemizde kişi başına düşen kullanılabilir yıllık su miktarı 2000 yılında 1 652 m³, 2009 yılında 1 544 m³, 2020 yılında ise 1 346 m³ olmuştur. Türkiye, kişi başına kullanılabilir su potansiyeline bakıldığında, su baskısı yaşayan ülkeler arasında yer almaktadır.⁶¹ Türkiye nüfusunun 2030 yılında 100 milyona ulaşacağı ve kişi başına düşen su miktarının 1.120 m³'e gerileyeceği öngörülmektedir. Diğer bir deyişle, artan nüfusu ve büyüyen kentleriyle Türkiye, 'su fakiri' olma yolundadır.⁶² Görüldüğü üzere sulak alanların kurutulması insanlığa ve doğaya etkileri bakımından çok büyük problemleri de beraberinde getirmektedir.

Sulak alanların kurutulması sonucu ortaya çıkan sorunlardan biri de tarım arazisiyken zamanla çoraklaşan alanların imara açılmasıdır. Bu alanların çoğu da aktif fay hatları üzerindedir. Tarih boyunca bu alanlarda meydana gelen depremler can ve mal kaybına yol açmıştır. Ancak bu husus

⁵⁹ Hüseyin Korkmaz, "Antakya'da Zemin Özellikleri ve Deprem Etkisi Arasındaki İlişki", Coğrafi Bilimler Dergisi, 4 (2)/2006, s. 49-66.

⁶⁰ Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Değerlendirme Raporu; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara 2023, s.6.

⁶¹ <https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754>. (Erişim: 04.08.2023).

⁶² https://www.wwf.org.tr/calismalarimiz/tatli_su/ (Erişim: 04.08.2023).

geçmişten günümüze toplum hafızasında yer edememiş olacak ki aynı hata tekrar edilmektedir. Örneğin Antakya Ovası, Asi Nehri ve nehre bağlı onlarca dere, bataklık ve sulak alanın bulunduğu bir bölgededir. Tarih boyunca birçok deprem yaşanan bölge verimli arazisi sebebiyle insanoğlu tarafından terk edilmemiş ve yaşam alanı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Türkiye’de birçok faktörün etkisi altında oluşan işgücü fazlası sürekli ya da geçici işçi olarak iş imkânlarının bulunduğu yerlere akmaya başladı. Pamuk toplama dönemi olan Eylül-Ekim-Kasım aylarında Adanalılar dışında Adıyaman, Diyarbakır, Hatay, Gaziantep, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa gibi Güneydoğu Anadolu illerinden gelen mevsimlik işçiler çalışırdı.⁶³ Bu zamanla süreklilik kazanarak kırsaldan şehirlere doğru iç göçe dönüştü. Tarımda verim azalınca bu sefer kırsaldan şehirlere göç arttı. Bu da mesken ihtiyacının artmasına ve yerleşim bölgelerindeki imar planlarının sürekli güncellenmesine zemin hazırladı. 1975 yılında Bakanlar Kurulu bazı arazilerin tarım dışı amaçlarla kullanılmasına izin vermiştir.⁶⁴

Tarım arazisi olup da topraktaki yanma ve başka sebeplerle çoraklaşan alanların zaman içerisinde imar ve iskâna açıldığı anlaşılmaktadır. Amik Gölü ve çevredeki sulak alanların kurutulması sonucunda elde edilen arazi 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Çerçevesinde 20, 40 ve 60 dekar hâlinde bedelsiz şekilde çiftçiye dağıtılıp tapusu verilmişti. Kiralama işlemleri çerçevesinde elde edilen arazilerin 78.000 dekar alanı, 2510 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde iskân edilecek ailelere verilmek üzere Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne 1978-1993 yılları arasında tahsis edilmiştir. Tahsisli bu arazinin 6.600 dekarı tarım dışı amaçla, 3500 dekarı havaalanı için özel idareye ve 710 dekar da mera alanı olarak ayrıldıktan sonra geriye yaklaşık 67.000 dekar tarım arazisi kalmıştır. Bu araziler, iskân tamamlanıncaya kadar boş kalmaması için Hatay Valiliği İl Özel Defterdarlığınca yine topraksız çiftçilere kiralanmıştır. Kullanılabilir 67.000 dekar tarım arazisinden 48.565 dekarı 2683 aileye dağıtılmıştır. Geriye kalan yaklaşık 19.000 dekar araziden konut inşaatı devam eden 189 aile ile henüz konutları yatırım programına alınmayan 600 aile olmak üzere toplam 789 aileye 12.474 dekar arazi dağıtıldıktan sonra geriye 6.500 dekar arazi kalmıştır. Kurutulmaya başlanan göl alanıyla ilgili en büyük problem 2510 Sayılı Kanuna göre toprakların çiftçilerin elinden alınıp iskâna açılmasıdır.

⁶³ Adana Pamuk Toplama İşçi-Elci-İşveren Anketi 1986, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1988, s. 3.

⁶⁴ Bununla ilgili kararlar için bkz. BCA. 30.18.1.2: 328-19-14; BCA. 30.18.1.2: 328-18-13; BCA. 30.18.1.2: 336-50-10.

Bu durum 1984 yılından itibaren resmileşmiş ve söz konusu arazi iskân arazisi olarak belirlenmiştir. 2003 yılı itibariyle toprağı kiralarak işleyen 3000 ailenin toprağının elinden alındığı tespit edilmiştir.⁶⁵ Amik Ovası'na iskân edilen grupların büyük bir bölümünü Türkiye'nin çeşitli yerlerinde baraj yapımından etkilenenler (Samsun, Giresun, Sinop, Çorum, Adıyaman, Aydın) ve 1982 yılında Afganistan'dan gelen 5000 kişilik Afgan mülteci grubu oluşturmaktadır.⁶⁶

Sulak alanların kurutulup imara açılmasıyla ilgili bir başka örnek de Maraş'tır. Hititler döneminden itibaren önemli bir yerleşim yeri olan Maraş tarihinde çok yıkıcı depremler yaşamıştır. Bunun sonucunda Maraş Ovası'nda kurulmuş şehrin yeri halk tarafından değiştirilmiş ve yerleşim alanı Ahır Dağı eteklerine kaydırılmıştır. Bu yeni yerleşim yerinin denizden yüksekliği 500 ila 700 rakım arasında değişmektedir. Şehir birbirinden derin yarıklar ve akarsularla ayrılmış, dört tepe üzerinde kurulmuştur. Yaşanan depremler sırasında binlerce insanın hayatını kaybettiği eski şehir ise “Kara Maraş” olarak adlandırılmak⁶⁷ suretiyle depremin izleri toplumun hafızasında korunmuştur. Maraş halkı “Kara Maraş” adını unutmamakla beraber, şehrin tepelerini birbirinden ayıran ve şehrin içinden geçen Akdere, Kanlıdere, Şekerdere ve Deliçay gibi akarsularla Gâvur Gölü gibi sulak alanların kurutulması sonucunda elde edilen arazilerin toprak yapısının alüvyon olduğunu hafızasına kaydetmemiştir. Daha önceleri üç metre derinlikten su çıktığı bilinen Bahçelievler, Trabzon Caddesi, Hayrullah Mahallesi ve Azerbaycan Bulvarı üzerine onlarca yüksek bina inşa edilmiştir. Bu da 6 Şubat 2023 depremleri sonucunda meydana gelen yıkımlarla binlerce insanın ölmesine ve yaralanıp sakat kalmasına sebep olmuştur.⁶⁸ Hâlbuki Bakanlar Kurulu 15.12.1951 tarihinde, satın alacağı arsalar üzerinde ortaklarına birer ev yaptırmak amacıyla merkezi Maraş olmak üzere 20 yıl süreyle ve en az 2000 Türk lirası sermayeyle “Maraş Bahçelievler Yapı Kooperatifi”nin kurulmasına izin vermişti.⁶⁹ Bakanlar Kurulu 28.04.1956 tarihinde aldığı kararla ortaklarına birer ev yaptırmak amacıyla merkezi Maraş olmak üzere 20 yıl süreyle ve en az 3000 Türk lirası sermayeyle “Öztürk Bahçelievler Yapı Kooperatifi”nin kurulmasına izin

⁶⁵ Köklü, *Sulak Alanların Tarımsal Amaçlı*, s. 44.

⁶⁶ Varnacı, *Kurutulan Amik Gölü'nün*, s. 91.

⁶⁷ Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, haz. İlyas Gökhan ve Mehmet Karataş, UKDE, Kahramanmaraş 2008, s. 192.

⁶⁸ Yıldırım Oğur, *Karar Gazetesi*, “Seher Hoca'nın Oğlu Nasıl Katil Mütteahhit Oldu?”, 02.03.2023.

⁶⁹ *BCA*. 30.18.1.2: 127-92-7.

vermişti.⁷⁰ Tek katlı olan bu evlerin yerini 1999 yılından itibaren çok katlı binaların aldığı, o binaların da 2023 depremlerinde tamamen yıkıldığı, hatta bazılarının alüvyonlu yapısı sebebiyle toprağa gömüldüğü tespit edilmiştir.⁷¹

Bütün bu tespitler sulak alanlarla imar ve iskâna açılan alanların titizlikle değerlendirilmesi gerektiğini ve sulak alanların korunmasının ve yönetiminin önemini ortaya çıkarmaktadır.

SULAK ALANLARIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ

Sulak alanların korunması ve yaşanan sulak alanların bilimsel yöntemlerle restorasyonu son derece hayatidir. Dünyada sulak alanlarla ilgili dönem dönem farklı uygulamalar yapılmıştır. 1960'lara kadar sulak alanlar hastalık kaynağı, değersiz ve hatta zararlı görülmüştür. Sanayi devrimiyle birlikte doğanın insan tarafından denetim altına alınması ve sömürülmesi arttığı için sulak alanların tahribi de artmıştır. O yıllarda sulak alanların kurutulmasının bir nedeni de ülkelerin toprak kazanma isteğidir. Hollanda topraklarının bir kısmını bu yolla kazanmıştır. Sonuç olarak 1960'ların ortalarına kadar sulak alan yönetiminde kullanılan en iyi yöntem bu alanların kurutulması olmuştur.⁷² Sulak alanların ekosistem için önemi 1960'ların ortalarında anlaşılmaya başlamıştır. 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde "Özellikle Su kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması (RAMSAR) Sözleşmesi imzaya açılmıştır. 1980'lerde ise Dünya "sürdürülebilirlik" kavramı ile tanışmış Uluslararası Doğanın Korunması Birliği tarafından dünya koruma stratejisi yayınlanmıştır.⁷³ Bu yıllardan sonra sulak alan yönetimi kavramı daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Sulak alan yönetimi bu alanların akılcı kullanımını sağlamak üzere koruma, kullanma, araştırma, izleme ve denetim gibi etkinliklerin ve tedbirlerin tümünü bütüncül bir yaklaşımla planlamak ve uygulamak demektir.⁷⁴ Sulak alanların korunması ve yönetimi için etkili bir yaklaşım, çevre politikaları ve bilimsel araştırmaların entegre edildiği çok boyutlu bir süreç gerektirir. Bu amaçla sulak alan yönetiminde atılması gereken adımlar aşağıda sıralanmıştır:

⁷⁰ BCA. 30.18.1.2: 143-38-13.

⁷¹ 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık(Mw: 7.7) ve Elbistan (Mw. 7.6) Depremi Ön Değerlendirme Raporu, Gazi Üniversitesi Deprem Mühendisliği Uygulama ve Araştırma Merkezi, 23 Şubat 2023, s. 28, 41-43.

⁷² Varnacı, Kurutulan Amik Gölü'nün, s. 9.

⁷³ World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development, International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, 1980.

⁷⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140404-11.htm>. (Erişim: 13.06.2023).

- a. **Yasal Düzenlemeler:** Sulak alanların korunması için uluslararası düzeyde yapılan anlaşmalar çerçevesinde etkili yasal düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir.⁷⁵ Bunun için her sulak alana özgü “Sulak Alan Yönetim Planları” hazırlanmalıdır.⁷⁶ Bu sayede sulak alanlara yönelik antropojenik veya doğal sebeplerden kaynaklanan tehditlere karşı yönetim stratejileri geliştirerek “Ekolojik Planlama” yapılabilir.⁷⁷ Ülkemizde sulak alanların korunması ve yönetimi ile ilgili tüm çalışmalar Ramsar Sözleşmesi ve Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve Su Yönetimi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.
- b. **Bilimsel Araştırmalar:** Sulak alanların ekolojisi, biyoçeşitliliği, hidrolojisi ve ekosistem hizmetleri hakkında sürekli olarak bilimsel araştırmalar yapılmalıdır. Bu araştırmalar, sulak alanların anlaşılmasına ve etkili yönetim stratejilerinin belirlenmesine yardımcı olur. Sorunların çözümü için bilimsel yaklaşımlar kullanılmalıdır.
- c. **Habitat Restorasyonu:** İnsan etkinlikleri nedeniyle zarar görmüş sulak alanların restore edilmesi, ekosistemlerin sağlığının ve işlevselliğinin yeniden kazanılmasını sağlar. Yapay olarak yapılan barajların, nehirlerin eski yataklarına döndürülmesi ve bataklıkların restore edilmesi gibi uygulamaları kapsar. Sulak alan ekosistemlerindeki bozulmaların nedenlerini belirlemeye çalışmak ve bu bozulmalara karşı bir restorasyon stratejisi uygulamak için sulak alanlardaki toplam biyotik ve abiyotik kurulumun çok iyi anlaşılması gerekir.⁷⁸
- d. **Biyoçeşitliliğin İzlenmesi:** Sulak alanlarda bulunan canlı türlerinin izlenmesi ve biyoçeşitlilik çalışmalarının yapılması, ekosistemlerin sağlığı ve gelecekteki tehditlere karşı duyarlılık açısından önemlidir.
- e. **Sürdürülebilir Kullanım:** Sulak alanların ekonomik ve sosyal faydalarının dikkate alınması, bu alanların sürdürülebilir kullanımı için

⁷⁵ Yeni yurt, C., Hemmami, M., Çağırankaya, S., Koopmanschap E., “Türkiye’nin Ramsar Alanlarında Sulak Alan Yönetim Planları Değerlendirme Raporu”, **Doğa Derneği**, Ankara 2011.

⁷⁶ **Sulak alan yönetim planlaması rehberi**, Kuş Araştırmaları Derneği, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara 2007, s.3.

⁷⁷ https://webdosya.csb.gov.tr/db/tabiat/icerikler/k-z-l-rmak_yp_tr-20180921095516.pdf (Erişim: 04.08.2023).

⁷⁸ William J. Mitsch, Xinyuan Wu, Robert W. Nairn, Paul E. Weihe, Naiming Wang, Robert Deal, Charles E. Boucher, “Creating and Restoring Wetlands”, **BioScience**, 48: 1998, pp. 1019-1030.

SULAK ARAZİLERİN KURUTULMASININ DOĞAL AFETLERLE İLİŞKİSİ VE BU AFETLERİN TOPLUM HAFIZASINDAKİ YERİ

önemlidir. Tarım, balıkçılık, turizm gibi faaliyetler için sulak alanlardan yararlanabilir. Ancak bu faaliyetlerin ekosistemlere zarar vermeden gerçekleştirilmesi önemlidir.

- f. Yerel Katılım:** Sulak alanların yönetimi sürecine, yerel halkın ve ilgili paydaşların katılımı teşvik edilmelidir. Bu alanları kullanan yöre halkı, yerel yönetimler, özel sektör vb. herkes sulak alanların sürdürülebilir kullanımı konusunda bilinçlendirilerek koruma faaliyetlerine katılmalıdır. Sorunların çözümü için yerel yaşam biçimlerine ve geleneksel kaynak kullanım stratejisine saygılı yaklaşımlar benimsenmelidir.
- g. Eğitim ve Farkındalık:** Sulak alanların önemi ve korunması konusunda toplumların bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Eğitim kampanyaları ve farkındalık projeleri, sulak alanların korunması için toplumların desteğini artırabilir.

SONUÇ

Suyun bol olduğu yerler yüzyıllardır insanlara geçim olanakları sunmuş, bu da onların fayların çevresinde yer alan verimli ovalarda yerleşim kurmaları sonucunu beraberinde getirmiştir. Sulak alanlar zaman içerisinde sivrisineklerin doğal üreme ve yaşama alanı olduğu için sıtma hastalığının kaynağı olarak görülmüştür. Tüm dünyada hükümetler kökten çözümcü bir bakış açısıyla bu alanların kurutulması için çabalamıştır. Türkiye’de de aynı uygulama on yıllar boyunca devam etmiştir. Kurutma işlemleri tarım alanı açıp köylüye toprak dağıtma amacına evrilsen de su olmadığı için verimin düştüğü ve bu arazilerin kısa sürede çoraklaştığı tespit edilmiştir. Öte yandan kurutma yapılan bölgelerde su baskınlarının arttığı ve yerleşim yerlerinin değiştirilmesi gerektiği tespit edilmektedir. Kurutma sonucu elde edilen arazilerin bir kısmının 1980’li yıllardan sonra tarım dışı amaçlarla kullanılmaya başladığı ve bazılarının imar ve iskâna açıldığı görülmektedir. Depremler sonucunda bu tip zeminlerde inşa edilen binaların yıkıldığı ve can kayıplarına sebep olduğu görülmüştür.

Sulak alanların korunması ve yönetimi hususu ekolojik dengenin sağlanması, biyoçeşitliliğin korunması ve su kaynaklarının sürdürülebilirliği için kritik bir konudur. Bilimsel temelli stratejiler ve etkili yönetim önlemleri alınarak, sulak alanlar gelecek nesillere taşınacak ve çevresel hizmetlerini sunmaya devam edecektir. Politika yapıcılarının, bilim insanlarının ve toplumun birlikte çalışarak sulak alanların korunmasına yönelik çabalarını artırması, doğal çevreyi ve insan yaşamını tehdit eden sorunları ele almak için önemli bir adımdır. Sulak alanların ülkemizin milli varlığı olduğu unutulmamalı ve bu bilinçle hareket edilmelidir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA)

BOA. Hatt-ı Hümayûn (HAT). 384/20617 (H. 11.04.1237).

BOA. HAT. 386/20674 (H. 28.11.1237).

BOA. HAT. 534/26272 (H. 20.01.1238).

BOA. HAT. 753/35560 (H. 29.12.1237).

BOA. Cevdet Dâhiliye (C. DH). 295/14706 (H. 29.07.1238).

BOA. Babiâli Evrak Odası (BEO). 166/12379 (H. 17.08.1310).

BOA. Yıldız Arşivi Hususî Evrakı (Y.A.HUS). 285/55 (H. 20.05.1311).

BOA. Y. A. HUS. 286/11 (H. 01.06.1311).

BOA. Y. A. HUS. 286/94 (H. 12.06.1311).

Cumhurbaşkanlığı Arşivi Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA)

BCA. (Kararlar Daire Başkanlığı (1928- 30.18.1.2). (Yer Bilgisi): 116-22-2.

BCA. 30.18.1.2: 246-10-1.

BCA. 30.18.1.2: 199-64-20.

BCA. 30.18.1.2: 255-59-6.

BCA. 30.18.1.2: 99-58-7.

BCA. 30.18.1.2: 129-43-8.

BCA. 30.18.1.2: 129-61-5.

BCA. 30.18.1.2: 328-19-14.

BCA. 30.18.1.2: 328-18-13.

BCA. 30.18.1.2: 336-50-10.

BCA. 30.18.1.2: 127-92-7.

BCA. 30.18.1.2: 143-38-13.

BCA. (Muamelat Genel Müdürlüğü: 30.10.0.0): 68-450-9 (20.08.1925).

BCA. 30.10.0.0: 158-109-1 (24.01.1925).

BCA. 30.10.0.0: 158-109-2 (21.02.1925).

BCA. 30.10.0.0: 7-41-5 (01.02.1925).

BCA. 30.10.0.0: 158-109-10 (20.09.1932).

BCA. 30.10.0.0: 157-106-14.

BCA. 30.10.0.0: 156-96-12. (06.02.1937).

BCA. 30.10.0.0: 177-223-11 (10.12.1941).

BCA. 30.10.0.0: 177-223-13 (28.02.1942).

BCA. 30.10.0.0: 158-112-16 (07.05.1948).

BCA. 30.10.0.0: 8-50-25.

BCA. 30.10.0.0: 81-532-21F (04.12.1950).

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 28 Birincikanun 1938, s. 1.

Karar Gazetesi, Yıldıray Oğur, “Seher Hoca’nın Oğlu Nasıl Katil Mütעהhit Oldu?”, 02.03.2023.

Halkın Sesi, Beşinci Sene, No: 2458, 29 Nisan 1935.

Engizek, “Maraş Bataklıkları Hakkında”, 1/5/1947, s. 5.

Kahraman Yurt, “Türkiye’deki bataklıkların kurutulması”, 7 Temmuz 1953, S 895, s. 1.

Araştırma, Tetkik Eserler, Yayınlanmış ve Raporlar

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık (Mw: 7.7) ve Elbistan (Mw. 7.6) Depremi Ön Değerlendirme Raporu, Gazi Üniversitesi Deprem Mühendisliği Uygulama ve Araştırma Merkezi, 23 Şubat 2023.

Abacı Bayan, Ahu Alev, **Doğu Akdeniz Bölgesinde Yer Alan Sulak Alanlarda Oluşan Toprakların Özellikleri, Verimlilik Düzeyleri ve Sorunları**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2016.

Adana Pamuk Toplama İşçi-Elci-İşveren Anketi 1986, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1988.

Ambraseys, Nicholas, **Ambraseys, Earthquakes in the Mediterranean and Middle East: a multidisciplinary study of seismicity**

up to 1900, Cambridge (Athens): Cambridge University Press: Akadimia Athinon, Academy of Athens, Athens 2009.

Aşkın Esgibay, Ebru, **Türkiye’de Sıtma Hastalığı İle Mücadele Faaliyetleri (1925-1950)**, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sinop 2019.

Atalay, Besim, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, haz. İlyas Gökhan ve Mehmet Karataş, UKDE, Kahramanmaraş 2008.

Atam, Şenay, **Osmanlı Devleti’nde Nafia Nezareti**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde 2015.

Ayalon, Yaron, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Doğal Afetler**, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

Çakırçoban, İsmail, **İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Çalışkan, Vedat, “Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri”, **Türk Coğrafya Dergisi**, S 41, Yıl: 2003, s. 116-117.

Çalışkan, Vedat, **Amik Ovası’nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.

Er, Ayşegül, **Uyuz Gölü’nde Çevresel DNA ile Biyoçeşitlilik Tesbiti: Göçmen Kuşlar Modeli**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

Gücek, Süleyman, Afacan, Kamil Bekir ve Zorluer, İsmail; “6 Şubat 2023 Depremleri Sonrası Zemin Büyütmesi ve Sıvılaşma Gerçeği: Antakya, Gölbaşı, Türkoğlu Örnekleri”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, 23 (3), 2023, ss. 740-752.

Günay, Nejla, **Aşiretler, Muhacirler, Mübadiller ve Mültecilerin İskânı**, Yeditepe 2021.

Güzelmansur, Aysel ve Yücel, Muzaffer; “Amik Ovası ve çevresinin sürdürülebilir alan kullanım planlaması”, **Ç.Ü. Fen Bilimleri Dergisi**, 29/2013: 70-79.

Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Değerlendirme Raporu, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara 2023.

Korkmaz, Hüseyin ve Gürbüz, Mehmet, “Amik Gölü’nün Kültürel Ekolojisi”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, 0 (17)/2008, ss.1-26.

Korkmaz, Hüseyin, “Antakya-Kahramanmaraş graben alanında kurutulan sulak alanların (Amik Gölü, Emen Gölü ve Gâvur Gölü bataklığı) modellerinin oluşturulması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5/2008, ss.19-37.

Korkmaz, Hüseyin, “Antakya’da Zemin Özellikleri ve Deprem Etkisi Arasındaki İlişki”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 4 (2)/2006, ss. 49-66.

Köklü, Semir, **Sulak Alanların Tarımsal Amaçlı Kullanılmasının Yarattığı Çevre Sorunlarının Amik Gölü Örneğinde İrdelenmesi**, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010.

Kuluğ, Mukaddes, **Türkiye’de Arazi Kullanımının Mekansal ve Zamansal Değişimi**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2023.

William J. Mitsch, Xinyuan Wu, Robert W. Nairn, Paul E. Weihe, Naiming Wang, Robert Deal, Charles E. Boucher, “Creating and Restoring Wetlands”. **BioScience**, 48/1998, pp. 1019-1030.

Sulak alan yönetim planlaması rehberi, Kuş Araştırmaları Derneği, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara 2007.

Sulak Alanlar Kitabı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013.

Varnacı, Funda, “Kurutulan Amik Gölü’nün Yöresel Ekosistem Üzerindeki Etkileri”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Balıkesir 2008.

World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development, International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, 1980.

Yalçın, Şükran, “Asi Nehri ve Bağlı Suların Balık Faunası”, **IX. Ulusal Su Ürünleri Sempozyumu**, Isparta 1997.

SULAK ARAZİLERİN KURUTULMASININ DOĞAL AFETLERLE İLİŞKİSİ VE BU AFETLERİN TOPLUM HAFIZASINDAKİ YERİ

Yeniyurt, C., Hemmami, M., Çağırankaya, S., Koopmanschap E., “Türkiye’nin Ramsar Alanlarında Sulak Alan Yönetim Planları Değerlendirme Raporu”, **Doğa Derneği**, Ankara 2011.

İnternet Kaynakları

<https://www.unesco.org.tr/Pages/577/212/> (Erişim: 13.06.2023).

<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/31/Sulak-Alanlar> (Erişim: 04.08.2023).

https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/deprem_potansiyeli (Erişim: 20.06.2023).

<https://www.mta.gov.tr/v3.0/hizmetler/daf> (Erişim: 20.06.2023).

<https://www.goller.gen.tr/tektonik-goller.html> (Erişim: 20.06.02023).

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6032.pdf> (Erişim: 13.06.2023).

<https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/depremden-zarar-goren-hatay-havalimani-hizmet-vermeye-basladi/2817037> (Erişim: 07.08.2023).

https://webdosya.csb.gov.tr/db/tabiat/icerikler/k-z-l-rmak_yp_tr-20180921095516.pdf (Erişim: 04.08.2023).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140404-11.htm>. (Erişim: 04.08.2023).

https://www.wwf.org.tr/calismalarimiz/tatli_su/ (Erişim: 04.08.2023).

<https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754>. (Erişim: 04.08.2023).